

آشنایی با حقوق شهروندی (موزه معاونت آموزش قوه قضائیه)

نحوه اقامه دعوا در دادسرا

مقدمه:

گاهی اوقات در جامعه اعمالی از سوی برخی افراد سر می زند که نظم و امنیت اجتماع را برهم زده و در برخی موارد، حقوق سایرین را تضییع می کند. از آنجایی که سیستم قضایی "حافظ منافع فردی و اجتماعی" است، در این گونه موارد، دادسراها به نمایندگی از جامعه اقدام به کشف جرم، تعقیب متهم و جمع آوری دلایل می نمایند تا حقوق متهم و اجتماع تأمین و نظم و امنیت قضایی و اجتماعی حاصل گردد. اما این نهاد در حیطه وظایف خود، تنها به حمایت از آسیب دیدگان از جرم و حفظ و تأمین امنیت اجتماعی بسنده نمی کند، بلکه وظیفه دارد تا ضمن انجام امور فوق، از "متهم" نیز حمایت کرده و حقوق فردی و اجتماعی وی را تأمین نماید.

در خصوص نحوه شروع و کیفیت تحقیقات در دادسراهای عمومی و انقلاب، مقرراتی وجود دارند که می بایست چه از طرف شاکی و چه از سوی متهم رعایت گردند. در این مختصر بنا داریم تا به این مقررات اشاره کنیم. آگاهی خوانندگان محترم نیز از این موارد، خالی از فایده نیست. پس با ما همراه باشید.

۱- شروع و کیفیت تحقیقات در دادسرا

دادسرا هیأتی است مرکب از دادستان، دادیار و باز پرس که به ریاست دادستان اداره می شود. وظیفه اصلی این هیأت، "تعقیب جنبه عمومی جرم" است. دادسرا برای تعقیب باید مطابق قانون عمل کند. جهات قانونی برای شروع به تحقیقات عبارتند از:

الف - شکایت شاکی؛

ب - اعلام و اخبار ضابطین دادگستری یا اشخاصی که از قولشان اطمینان حاصل شود؛

ج - جرایم مشهود (در صورتی که قاضی ناظر وقوع جرم باشد).

د - اظهار و اقرار متهم.

از این روش شروع به تحقیقات بدون رعایت جهات بالا، تحقیقاتی غیر قانونی و بدون مجوز محسوب می شود.

الف: شکایت

تمامی جرایم دارای جنبه عمومی اند و برخی جرایم علاوه بر جنبه عمومی، دارای جنبه خصوصی نیز می باشند. برای مثال، جرایم رانندگی بدون گواهی نامه یا حمل مشروب الکلی یا عبور غیر مجاز از مرز و... صرفاً جنبه عمومی دارند؛ ولی جرایمی چون قتل عمدی، کلاهبرداری، سرقت و... علاوه بر جنبه عمومی دارای جنبه خصوصی نیز می باشند. در میان جرایمی که دارای جنبه عمومی و خصوصی با هم هستند، بنا به مصالحی چون مصالح اجتماعی، اقتصادی و... که قانون تشخیص داده، جنبه خصوصی بعضی جرایم بر جنبه عمومی آنها برتری دارد. برای مثال؛ جرم ترک انفاق یا فحاشی که در اصطلاح به آنها جرایم قابل گذشت می گویند، تعقیب و رسیدگی آن موکول به شکایت شاکی خصوصی است. در این مورد چنانچه متضرر از جرم شکایتی به عمل نیاورد، امر تعقیب صورت نمی گیرد و اگر شکایتی انجام گرفت ولی

بعداً شاکی از آن صرف نظر کرد، تعقیب متوقف می ماند. حتی اگر رسیدگی نیز منجر به صدور حکم علیه متهم شود، با رضایت شاکی خصوصی، حکم و مجازات آن اجرا نخواهند شد.

با این اوصاف، مطابق قانون، "طرح شکایت" برای شروع به رسیدگی کافی است و قاضی نمی تواند از رسیدگی به آن خودداری کند.

قضات و ضابطین دادگستری موظفند که شکایت کتبی یا شفاهی را همه وقت قبول نمایند. شکایت شفاهی در صورت مجلس قید و به امضای شاکی می رسد و اگر شاکی نتواند امضا کند یا سواد نداشته باشد، مراتب در صورت مجلس قید و انطباق شکایت شفاهی با مندرجات صورت مجلس تصدیق می شود.

شاکی می تواند شخصاً یا توسط وکیل شکایت کند و باید در شکوائیه اش به موارد زیر اشاره کند:

الف - نام، نام خانوادگی، نام پدر و نشانی دقیق شاکی.

ب - موضوع شکایت و ذکر تاریخ و محل وقوع جرم.

ج - ضرر و زیان مالی که به شاکی وارد شده و مورد مطالبه است.

د - مشخصات و نشانی کسی که از او شکایت دارد (در صورت امکان).

ه - دلایل و اسامی و مشخصات و نشانی گواهان (در صورت امکان).

چنانچه شاکی نتواند متهم را معین کند یا دلایل اقامه شکایت او کافی نباشند یا شاکی از شکایت خود صرف نظر کرده ولی موضوع از جرایم غیر قابل گذشت باشد (مانند کلاهبرداری، سرقت، خیانت در امانت، مزاحمت تلفنی و....)، قاضی تحقیقات لازم را انجام می دهد و امر تعقیب متوقف نخواهد شد.

نمونه ای از شکایت نامه؛

ریاست محترم دادسرای عمومی و انقلاب.....

باسلام

احتراماً، اینجانب..... فرزند.....

مقیم..... از آقای / خانم..... تحت عنوان.....

(کلاهبرداری، فحاشی، آسیب بدنی عمدی.....) شکایت دارم.

نامبرده در تاریخ..... در خیابان..... در حضور.....

نفر به نام های..... به نشانی..... نسبت به من فحاشی کرد.

از این رو تقاضای تعقیب کیفری و مجازات ایشان را دارم.

نشانی متهم..... می باشد.

امضا

در جرایم قابل گذشت که تعقیب امر کیفری موقوف به شکایت شاکی است، چنانچه متضرر از جرم صغیر، غیر رشید یا مجنون باشد و به ولی، قیم و سرپرست قانونی اش دسترسی نباشد یا اینکه خود

سرپرست نسبت به او مرتکب جرم شده باشد، قاضی شخص دیگری را به عنوان قیم موقت تعیین می کند یا اینکه خودش امر کیفری را تعقیب کرده و اقدامات لازم را برای حفظ و جمع آوری دلایل جرم و جلوگیری از فرار متهم به عمل می آورد.

شاکی حق دارد هنگام تحقیقات، گواهان خود را معرفی و دلایل خود را بیان کند و از صورت جلسه تحقیقات مقدماتی (که با محرمانه بودن تحقیقات منافات ندارد)، با هزینه خودش رونوشت بگیرد.

همچنین شاکی حق دارد از قاضی تقاضای تأمین ضرر و زیان کند که در این صورت اگر درخواست او مبتنی بر دلایل قابل قبول باشد، قاضی قرار "تأمین خواسته از اموال متهم" را صادر می کند.

نمونه درخواست تأمین خواسته در امر کیفری؛

ریاست محترم شعبه.....

باسلام

احتراماً، اینجانب..... فرزند..... مقیم..... به عنوان

صدور یک فقره چک بلامحل به تاریخ..... و به شماره.....

به مبلغ..... عهده بانک.....

از آقای / خانم..... مقیم..... شاکی هستم.

گواهی عدم پرداخت بانک و کپی مصدق چک به عنوان دلیل

پیوست می باشند. ضمناً مطابق ماده (۷۴) قانون آیین دادرسی

دادگاه های عمومی و انقلاب در امور کیفری، تقاضای تأمین و توقیف

اموال متهم را (به مبلغ مندرج در چک) دارم.

امضا

ب : اعلام و اخبار ضابطین دادگستری

ضابطین دادگستری مأمورانی هستند که تحت نظارت و تعلیمات

مقام قضایی، در کشف جرم، بازجویی مقدماتی، حفظ آثار و دلایل

جرم، جلوگیری از فرار و مخفی شدن او، ابلاغ اوراق قضایی مانند

احضاریه و اجرای تصمیمات قضایی به موجب قانون اقدام می نمایند

و عبارتند از:

- نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران؛

- رؤسا و معاونین زندان نسبت به امور مربوط به زندانیان مانند

فرار زندانیان، ارتکاب جرایم توسط زندانیان در داخل زندان و...

- مأمورین نیروی مقاومت بسیج که برابر قوانین خاص و در

محدوده وظایف محوله اقدام می نمایند. (توضیح: برابر قانون

حمایت قضایی از بسیج مصوب ۱۳۷۱، به نیروی مقاومت بسیج سپاه

پاسداران انقلاب اسلامی اجازه داده می شود تا همانند ضابطین قوه

قضائیه هنگام برخورد با جرایم مشهود، در صورت عدم حضور ضابطین

دیگر یا عدم اقدام به موقع آنها یا اعلام نیاز آنان به منظور جلوگیری از

از بین رفتن آثار جرم و فرار متهم و تهیه و ارسال گزارش، اقدامات قانونی

لازم را به عمل آورند).

– سایر نیروهای مسلح در مواردی که شورای عالی امنیت ملی تمام یا برخی از وظایف ضابط بودن نیروی انتظامی را به آنان محول کند. – مقامات و مأمورینی که به موجب قوانین خاص در حدود وظایف محوله ضابط دادگستری محسوب می‌شوند؛ مانند مأمورین محیط زیست در ارتباط با جرایم زیست محیطی و شکار و.... در هر صورت، گزارش کلیه ضابطین در صورتی اعتبار و ارزش دارد که موثق و مورد اعتماد قاضی باشد.

ضابطین دادگستری مکلفند دستورات مقامات قضایی را اجرا کنند. ریاست و نظارت بر ضابطین از حیث وظایفی که به عنوان ضابط دارند، با دادستان است. ضابطین به محض اطلاع از وقوع جرم، در جرایم غیر مشهود مراتب را برای کسب تکلیف و اخذ دستور لازم به مقام ذیصلاح قضایی اعلام می‌کنند. در خصوص جرایم مشهود نیز تمامی اقدامات لازم را به منظور حفظ وسایل و ادوات و آثار جرم و جلوگیری از فرار متهم یا تبانی، معمول می‌دارند. همچنین تحقیقات مقدماتی را انجام داده و بلافاصله به اطلاع مقام قضایی می‌رسانند.

توضیح: جرایم مشهود جرایمی هستند که:

– در حضور ضابطین واقع شده باشد.

– بلافاصله مأمورین در محل وقوع جرم حضور یابند.

– مأمورین بلافاصله آثار جرم را پس از وقوع مشاهده کنند.

– دو نفر یا بیشتر ناظر وقوع جرم بوده باشند.

– متضرر از جرم بلافاصله پس از وقوع آن، شخص معینی را

به عنوان مرتکب جرم معرفی نماید.

– علایم، آثار، اسباب و دلایل جرم بلافاصله پس از وقوع آن در

تصرف متهم یافت شود یا تعلق اسباب و دلایل یادشده به متهم ثابت شود.

– متهم بلافاصله پس از وقوع جرم قصد فرار داشته باشد یا در

حال فرار دستگیر شود.

– در مواردی که صاحب‌خانه بلافاصله پس از وقوع جرم ورود

مأمورین را به خانه خود درخواست کند یا وقتی که متهم ولگرد باشد.

ضابطین دادگستری در تحقیقات مقدماتی حق اخذ تأمین از متهم

را ندارند و باید در اسرع وقت نتیجه اقدامات خود را به اطلاع مرجع

قضایی برسانند. همچنین نمی‌توانند متهم را در بازداشت نگاه دارند،

اما چنانچه در جرایم مشهود بازداشت متهم برای تکمیل تحقیقات

ضروری باشد موضوع اتهام با ذکر دلایل بلافاصله به‌طور کتبی به متهم

ابلاغ می‌شود. در این‌گونه موارد نیز حداکثر تا مدت بیست و چهار

ساعت می‌توانند متهم را تحت نظر نگاه دارند و در اولین فرصت باید

مراتب جهت اتخاذ تصمیم قانونی به اطلاع مقام قضایی برسد.

در جرایم غیر مشهود نیز بازرسی منازل، اماکن و اشیا و جلب اشخاص باید با اجازه مخصوص مقام قضایی باشد، هر چند اجرای تحقیقات به‌طور کلی از طرف مقام قضایی به ضابطین ارجاع شده باشد. ضابطین پس از ورود مقام قضایی، تحقیقاتی را که انجام داده‌اند به وی تسلیم می‌کنند و دیگر حق مداخله ندارند مگر به دستور آن مقام. گزارش‌ها و نامه‌هایی را که هویت گزارش دهندگان و نویسندگان آنها مشخص نیست، نمی‌توان مبنای شروع به رسیدگی قرار داد، مگر آنکه دلالت بر وقوع امر مهمی کنند که موجب اخلال در نظم و امنیت عمومی است؛ مانند بمب‌گذاری و... یا دارای قرآینی است که به نظر قاضی برای شروع به تحقیقات کافی است.

هرگاه کسی اعلام کند که خود ناظر وقوع جرمی بوده و جرم مذکور دارای جنبه عمومی باشد (مثل قتل عمدی)، این اظهار برای شروع به تحقیقات کافی است، هر چند دلایل دیگر برای این کار وجود نداشته باشند. پس اگر اعلام‌کننده شاهد قضیه نباشد، به صرف اعلام او نمی‌توان شروع به تحقیق کرد مگر آنکه دلایلی برای صحت ادعای او وجود داشته باشد.

۲ - تحقیقات مقدماتی

پس از تقدیم شکواییه یا وقوع شهود (به شرحی که توضیح داده

شد)، مراتب فوراً به دادستان اعلام می‌شود. نکته قابل توجه اینکه

جرایمی که مطابق قانون صرفاً در صلاحیت دادگاه‌های کیفری استان

هستند، از شمول صلاحیت دادرها خارج می‌باشند. در خصوص این

جرایم و نحوه رسیدگی به آنها، در بخش "دادگاه‌های کیفری استان"

توضیح کافی ارایه خواهد گردید.

پس از اطلاع دادستان، حسب مورد موضوع به دادیار یا باز پرس

ارجاع می‌شود. در اموری که به باز پرس ارجاع می‌شود، دادستان حق

نظارت و دادن تعلیمات لازم را خواهد داشت و در صورتی که تحقیقات

باز پرس را ناقص ببیند، می‌تواند تکمیل آن را بخواهد ولو اینکه

باز پرس تحقیقات خود را کامل بداند.

دادستان همچنین می‌تواند در تحقیقات مقدماتی که به وسیله

باز پرس صورت می‌گیرد حضور یافته و ترتیب تحقیقات را از نزدیک

مشاهده نماید.

صدور قرار تأمین

باز پرس در مراجعه متهم، مکلف به صدور قرار تأمین می‌باشد

(قرارهای تأمین به صورت مشروح در قسمت دعاوی کیفری بیان شده

است). باز پرس خودش رأساً یا به تقاضای دادستان، می‌تواند در کلیه

مراحل تحقیق، قرار بازداشت موقت متهم، قرار اخذ تأمین و همچنین

تبدیل تأمین صادر نماید.

در صورت صدور قرار بازداشت توسط باز پرس، پرونده می‌بایست

ظرف بیست و چهار ساعت جهت اظهار نظر نزد دادستان ارسال شود.

در صورتی که دادستان با قرار بازداشت صادر شده موافق نباشد نظر دادستان ملاک خواهد بود. در صورتی که متهم موجبات بازداشت را مرتفع ببیند، می تواند از باز پرس تقاضای رفع بازداشت خود را بنماید، در این صورت باز پرس مکلف است ظرف ده روز از تاریخ تنظیم درخواست، نظر خود را جهت اتخاذ تصمیم نزد دادستان ارسال نماید. لازم به ذکر است که متهم نمی تواند در هر ماه بیش از یک مرتبه از این حق استفاده کند.

در صورتی که متهم وجه التزام داده یا تودیع وثیقه نموده باشد، در مواقعی که حضور او در دادسرا یا دادگاه لازم باشد و احضار شود و بدون عذر موجه حاضر نگردد، به دستور دادستان وجه التزام و وثیقه او به نفع دولت ضبط می شود.

هرگاه متهم کفیل معرفی کرده باشد، در مواقعی که حضور او لازم باشد و حاضر نشود، به کفیل اخطار می شود که ظرف بیست روز مکفول خود را معرفی نماید. در غیر این صورت از کفیل وجه الکفاله اخذ می شود.

در صورتی که باز پرس با موافقت دادستان قرار بازداشت صادر نماید و متهم تا دو ماه در بازداشت بماند، در حالی که پرونده اتهامی او منتهی به صدور تصمیم نهایی در دادسرا نشده باشد، مرجع صادرکننده، دستور لغو یا تخفیف قرار را صادر خواهد نمود مگر اینکه دلایل کافی جهت ادامه بازداشت وجود داشته باشد (لازم به ذکر است در جرایمی که در صلاحیت دادگاه کیفری استان می باشد، مدت فوق چهار ماه است).

در تحقیقات مقدماتی، دفاعیات متهم و اظهارات شاکی و شهود و مطلعین می بایست به صورت کامل استماع و در صورت لزوم نظریه کارشناس نیز اخذ شود. در صورت عدم حضور شهود و مطلعین بدون عذر موجه، باز پرس می تواند با موافقت دادستان نسبت به جلب آنها اقدام نماید.

ختم تحقیقات

پس از پایان تحقیقات، باز پرس آخرین دفاع متهم را استماع نموده و با اعلام ختم تحقیقات و اظهار عقیده خود پرونده را نزد دادستان ارسال می نماید. عقیده باز پرس در هر حال یکی از موارد ذیل می باشد:

۱- عمل متهم متضمن جرمی نبوده یا اصولاً جرمی واقع نشده است.

۲- عمل متهم جرم بوده و قرار مجرمیت صادر می نماید. دادستان ظرف پنج روز پرونده را ملاحظه و نظر خود را اعلام می نماید.

در حالت نخست، قرار منع یا موقوفی تعقیب متهم صادر و در صورت موافقت با مورد دوم، کیفرخواست صادر و پرونده به دادگاه صالح

ارسال می شود.

در کیفرخواست نکات ذیل می بایست تصریح شود:

۱- نام و نام خانوادگی، نام پدر، سن، شغل، محل اقامت متهم، میزان سواد، وضعیت تأهل.

۲- نوع قرار تأمین با قید اینکه متهم بازداشت است یا آزاد.

۳- نوع اتهام.

۴- دلایل اتهام.

۵- مواد قانونی مورد استناد.

۶- سابقه محکومیت کیفری در صورتی که متهم دارای سابقه محکومیت کیفری باشد.

۷- تاریخ و محل وقوع جرم.

در صورت صدور قرارهای منع یا موقوفی تعقیب، شاکی می تواند ظرف ده روز از تاریخ ابلاغ به آن اعتراض نماید. در این صورت موضوع در دادگاه صالح در جلسه اداری خارج از نوبت و بدون حضور دادستان رسیدگی می شود. رأی صادر شده از دادگاه در این خصوص قطعی خواهد بود. هرگاه به علت ناکافی بودن دلایل، قرار منع تعقیب متهم صادر و قطعی شده باشد، دیگر نمی توان به همین اتهام او را تعقیب نمود مگر اینکه دلایل جدیدی کشف شوند که در این صورت فقط برای یک مرتبه می توان به درخواست دادستان وی را تعقیب نمود. این امر مانع از رسیدگی به درخواست ضرر و زیان مدعی خصوص نمی باشد.

نقش دادسرا در مرحله دادرسی

رسیدگی ماهوی به جرایم در جلسات دادگاههای کیفری، باید با حضور دادستان یا نماینده دادسرا تشکیل شود؛ زیرا در دادرسی ها، دادستان مدعی دعوای عمومی است. بنابراین، می بایست در دادگاه حاضر شود و از خواسته جامعه دفاع کند و با اظهار نظر منطقی و اصولی خود دعوای کیفری را در جهت حسن اجرای قوانین و احقاق حق و اجرای عدالت سوق دهد.

۳- اجرای احکام کیفری

اجرای احکام کیفری هرگاه خارج از اقدامات بی واسطه دادگاه باشد، با دادستان است. دادستان در باب اجرای احکام کیفری تعلیمات لازم را به مأمورین ذی ربط می دهد و در صحت اجرای حکم و عدم تعویق و تعطیل آن نظارت می نماید.

همچنین در خصوص صدور حکم آزادی مشروط نیز پس از رایزه پیشنهاد دادیار ناظر زندان در این مورد، موافقت دادستان ضروری می باشد.

لغو آزادی مشروط نیز به تقاضای دادستان صورت می گیرد. در خصوص چگونگی اجرای احکام کیفری و تشکیلات مربوط به آن، در قسمت اجرای احکام کیفری توضیحات مفصل رایزه می گردد.

